

БЕОГРАД У НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКОМ РАТУ

Овогодишња прослава 20. октобра, годишњице ослобођења Београда, главног града Југославије, има посебан јубиларни значај, јер се прославља у двадесетој години наше социјалистичке револуције, за чију је победу наш главни град дао не мали допринос.

Мало је градова у свету чија је судбина била слична Београду! Нема срећених података о томе колико је пута Београд, од свог оснивања до данас, био разаран и обнављан, нема евиденције о томе колико је крви проливено под зидинама београдске тврђаве, о коју су се отимали Византинци и Маџари, Турци и Аустријанци, Бугари и Немци. Такође се не може ни статистичким подацима показати ни какве су жртве радничка класа и друге прогресивне снаге Београда дале у борби против ненародних режима старе Југославије. Наши институти још немају сасвим срећене податке о томе колико је Београд дао народних хероја, колико бораца у Народној револуцији, колико је жртва поднео, али без обзира на непотпуне статистичке податке сва историја овог града потврђује да је он одувек високо дизао заставу прогреса. У њему је радничка класа водила жестоке окршаје за своја права; у њему су се напредне и родољубиве снаге супротстављале мрачњаштву и реакцији. Његова прошлост богата револуционарним искуствима надахњује садашње и надахњиваће будуће генерације у напорима за срећнију будућност наше социјалистичке заједнице.

Изникао и растао на раскрсници најкраћих путева који повезују западну и средњу Европу са Малом и средњом Азијом, североисточном Африком, па и даље, преко Суецког Канала са Блиским и Средњим истоком и са земљама на југу и југоистоку Азије, израстао на великим дунавским и дунавско-савским воденим и сувоземним путевима који воде за средњу и југоисточну Европу, Београд је био ветрометина преко које су прохујали многобројни вихори и олује.

Београд је нераздвојно повезан са новијом историјом српскога народа. У њему су Карађорђе и Милош ударили темеље новој српској држави, прота Матеја се борио за нове облике власти државе која се стварала, Вук се борио за своје реформистичке идеје, а Доситеј основао први лицеј.

Почети развитка радничког покрета у Србији везани су за Београд. Први социјалистички лист на Балкану „Раденик“ појавио се у Београду 1871. године са уредником Светозаром Марковићем. У Београду Светозар Марковић ствара прве социјалистичке организације и развија разнолику политичку активност. Године 1893. на првим првомајским манифестацијама у Београду, под црвеном заставом, корача револуционар и народни трибун Васа Пелагић, а 1903. године у Београду Димитрије Туцовић и Радован Драговић оснивају Српску социјал-демократску странку и стварају синдикалне радничке организације. Тако радничка класа Београда ступа на позорницу политичког и друштвеног живота, а Београд све

више постаје центар радничког покрета у Србији, и не само у Србији. Штрајковима, демонстрацијама и разним другим акцијама будила се револуционарна свест радничке класе и подизао слободарски дух Београда. Марксистичка мисао развијала се кроз радничку штампу, кроз књиге и часописе и разноврсне облике идејне и политичке активности. Раднички покрет постаје савремен, револуционаран и класно борбен.

Окупација Београда за време првог светског рата успорила је развитак радничког покрета, али непосредно по његовом завршетку у Београду се 1919. године оснива Социјалистичка радничка партија Југославије (комуниста). У то време то је била једна од најмасовнијих комунистичких партија у Европи и међу првима приступила је Лењиновој Трећој интернационали, прихватајући све оно што је било револуционарно у дотадашњим социјалистичким покретима свих наших земаља.

Београдски пролетаријат, иако је малобројан, јер се Београд развијао више као административни центар, пружио је снажну подршку совјетској и мађарској револуцији у генералном штрајку 20. и 21. јуна 1920. године осуђујући страну интервенцију. На општинским изборима, августа 1920. године, за председника београдске општине изабран је секретар Комунистичке партије Југославије Филип Филиповић. Низ штрајкова и демонстрација које је радничка класа, под руководством своје партије водила против експлоатације, укидања политичких слобода, националног угњетавања и сужавања демократских права, афирмисали су Комунистичку партију као авангарду радничке класе и прогресивних снага а београдски пролетаријат као снажан фактор у борби радног народа Југославије. Зато у борби радничког покрета и прогресивних снага против ненародних режима старе Југославије, Београд заузима истакнуто место.

Већ у првим данима војно-монархистичке диктатуре Александра Карађорђевића Београд даје отпор и хиљаде чланова Партије и СКОЈ-а и других напредних грађана изложено је најсуровијим прогонима, хапшењима и убиствима.

Није било догађаја а да комунисти Београда нису реаговали. Када су падале наднице — избијали су штрајкови; када је почела фашизација земље — јачао је народни фронт; када је брањена Република у Шпанији, упркос свих репресалија, — илегално су одлазили добровољци за Шпанију. Од 1300 југословенских добровољаца велики број је био из Београда, а само са Београдских универзитета било је стотину. У време када је требало бранити Чехословачку од хитлеровске агресије, само из Београда јавило се на хиљаде добровољаца.

У периоду диктатуре, па све до окупације земље, радничка класа водила је низ штрајкова и тарифних покрета, који су прелазили у политичке окршаје са владајућим режимом. Штрајкови грађевинских радника 1926. године, на пример, и штрајкови радника аеронаутичке индустрије 1940. године били су борбена школа радничке класе Београда и снажан ударац владајућој буржоазији. Доласком друга Тита на чело Комунистичке партије Југославије, револуционарни покрет радничке класе почиње да се још брже и јаче развија у свим крајевима наше земље, а врло снажно и у самом Београду.

Напредни студентски покрет на Београдском универзитету био је револуционарна школа за младу интелигенцију како из Србије тако скоро и из целе земље. Он се надахњивао револуционарним традицијама и искуствима београдског пролетаријата, у чије су се борбене редове сврстали и студенти Београдског универзитета.

У револуционарној борби наше Партије и народа заузимају такође значајно место и средњошколци. У бачким клупама, васпитавани од

комуниста, средњошколци су и пререволуције, а нарочито за време народноослободилачке борбе, узели активног учешћа у борби напредних снага. Они су, заједно са младим радницима, сачињавали оне ударне групе које су вршиле акције по Београду, а велики број њих налазио се и у партизанским одредима.

Посебно треба истаћи отпор који су пружиле радничка класа Београда и друге родољубиве снаге фашизацији земље и издаји националне независности коју су спроводили владајући режими. У тим, за народе Југославије, тешким данима када су противнародне владајуће клике угушивале народна права и слободе, када су економски исцрпљивали радни народ и — као агенти међународне реакције — продавали независност земље империјалистима, стварао се и растао Народни фронт Југославије. Тада су радничка класа и друге напредне снаге у Београду снажно протестовале. Четрнаестодецембарске демонстрације 1939. године и осмосептембарски покољ у Кошутњаку 1940. године и снажне демонстрације 26. и 27. марта 1941. године остаће не само у историји Београда, него и у револуционарној историји наших народа као значајни датуми на којима се васпитавала радничка класа и челичила за нове окршаје, упркос томе што је у Београду био снажан апарат владајућег режима.

На такав Београд Хитлер је изаио сав свој бес издајући наређења да 6. априла 1941. године „ваздухопловство разори главни град Београд“.

Како је Београд дочекао окупатора говори и овај проглас Крајскомандантуре од 24. маја 1941. године:

„Становништву Београда

Од стране немачке оружане силе све чешће су жалбе да цивилно становништво у односу са немачким официрима и војницима не показује њима дужну пажњу и поштовање. Нарочито се све више примећује да један велики део становништва у пешачком саобраћају не показује нимало склоности да се уклони, него често на дрзак начин препречава пут.

Крајскомандатура упозорава становништво да ће се убудуће против иступа ове врсте поступити са свом строгашћу“.

За то време се партијска организација Београда, која је бројала око 600 чланова, срећивала и припремала за устанак. На чело Месног комитета дошао је Милош Матијевић Мрша. Под његовим непосредним руководством приступило се спровођењу у живот директива Централног комитета КПЈ о организовању оружаног отпора окупатору.

Почетком маја 1941. године у Београд долази друг Тито и остали чланови Политбироа ЦК, тако да Београд постаје седиште припрема о оружаног устанка.

Велики број руководећих кадрова из београдске организације одлази из града у унутрашњост Србије и у разне крајеве Југославије, да пружи помоћ у организовању партизанских одреда и подизању оружаног устанка и да револуционарно искуство, стечено у партијској организацији Београда, пренесу у друге крајеве. У партизанске одреде су такође слати, као прво језгро, чланови Партије, скојевци и симпатизери.

Говорећи о улози Београда у припреми за Народни устанак друг Тито каже:

„... Београд је, не због тога што се ту налазило руководство, већ због великог броја кадрова, био тако рећи, онај центар одакле су давале директиве и слати људи на терен да раде на организацији устанка. Београд је у погледу кадрова дао врло много нашој ослободилачкој борби. Друга важна чињеница је да је Београд као град, иако, додуше, страховито пострадао, дао од самог почетка најјачи отпор окупатору...“

Партијска организација Београда је одмах по доласку окупатора приступила организовању ударних десетина; комунисти и други родољуби први су пружили оружани отпор окупатору. Иако је у Београду било седиште окупаторске и квислиншке власти, Гестапо и Специјална полиција, иако је у Београду био терор најсуровији, а услови рада најтежи, слободарски Београд је, бескомпромисним обрачуном са окупатором и његовим слугама, писао најлепше странице своје историје. Пламтели су камиони, гореле су гараже, пуцало се по улицама на немачке војнике и полицијске агенте, вршене су саботаже по фабрикама, спаљивана је на улицама плаћеничка штампа, кидане су телефонске жице и електрични каблови, отимани су родољуби па и најистакнутији револуционари из канџи окупатора. Немачке војнике и официре почео је да обузима самртни страх. Они су у сваком цепу пролазника видели револверску цев, у сваком зембиљу купуса бомбе, у дечјим колицима машинке, иза сваког угла очекивали су рафал.

Такво расположење најбоље илуструје већ познато писмо немачког мајора авијације Хелмута:

„Осећам се као да сам пао падобраном у врашко непријатељско гнездо. Град је разрушен и спаљен. Прљав. Још све мирише на паљевину. . . Кад летим и посматрам из ваздуха ову земљу, изгледа ми врло питома, али није тако, драги мој Гинтер.

Непријатно се овде човек осећа. Тако су били дивни париски дани према овоме што се ове догађа. Овај град је заиста полудео. Погледи мрски и изазивачки. То није чудо јер смо их страшно удесили бомбардовањем. Али већ два месеца овде прште револвери и горе наши камиони. Не знам шта хоће то њихови фанатични дечаки када пале новине и гараже или када врше атентате на фелдвеле. Очајничка лудост. Али то није тако просто.

Синоћ сам имао вечеру и сви се жале да се непријатно осећају у овоме граду. Једва чекају да поново полетимо па макар и на Исток. Имам такав осећај када увече излазим из аутомобила као да ће ми свакога часа неки груби Балканац сручити метак у главу. Како би то била глупа смрт погинути од куршума неког фанатичног националисте.

Драги Гинтер, ти си стари ратник, али тако нешто ниси доживео. Неспokoјство кида полако живце. Постаје сувише врело лето у овоме граду на југу Европе“.

А та и остала лета, и не само лета, постала су и превише топла за све Хелмуте и Гинтере у Београду! Чланови Партије, скојевци, симпатизери и антифашисти, организовани у ударне групе, држали су окупатора у опсади у свом непокореном Београду. У овим ударним групама била је организована маса радника и интелектуалаца. Сваки члан Партије, сваки скојевац и симпатизер имао је задатак да организује ударну групу. Било је ударних група у којима су и поједини чланови имали своје ударне групе. Та мрежа ударних група била је врло разграната. На тај начин Партија је имала око себе масу организованих радника и интелектуалаца преко којих је широм Београда вршила акцију. Многе групе, када су због хапшења губиле везу са Партијом, самостално и самоиницијативно су изводиле акције. Гестапо и Специјална полиција управо због тога никако нису били у стању да разоре Партију нити да сузбију њену активност. Упркос снажном терору, партијска организација Београда је због своје компактне повезаности и чврстине живела, могла да живи и организује борбу против окупатора и његових помагача.

Није било дана ни ноћи, а нарочито у лето 1941. године да у Београду није била изведена нека нова акција. Није било предузећа где ни-

је извршена саботажа. Није било комунисте, скојевца или симпатизера који није извршио бар једну акцију. Саботаже и диверзије биле су тако масовне, да су их многи радници и родољуби самостално и самоиницијативно вршили, и зато се за многе од њих, услед недостатка евиденције, не зна ни ко их је, ни када, ни где учинио. У тим данима није се мислило на писање историје, него се она стварала.

Истовремено Београд је успешно прикупљао прилоге у новцу, шила се одећа, правила обућа и сакупљао санитарски материјал за борце партизанских одреда. Из Београда је одлазио пропагандни материјал у унутрашњост земље, штампан у београдским илегалним штампаријама. И, најзад, из Београда су се стално регрутовали борци за партизанске одреде. Ти борци из Београда били су у партизанима међу најбољима. Они су носили дух дисциплине, они су били чврсто језгро партизанских чета. За кратко време многи борци из Београда, чланови Партије, скојевци или симпатизери, постајали су руководиоци у партизанским јединицама, јер су кадрови из Београда били прекаљени у условима илегалног рада, јер су богата искуства из партијске организације примењивали у оружаном борби. Београдски батаљон Прве пролетерске бригаде био је оличење борбености пролетаријата Београда, био је симбол слободарског Београда.

На све ове акције окупатор и полиција су одговарали суровим репресалијама: вршили су масовна хапшења, зверска мучења и убиства у логорима, Главњачи и затвору у Бушиној улици, стрељали на стрелиштима и убијали на улици. Мирко Томић, Давид Пајић, Станислав Сремчевић, Стеван Глеба, Радосав Маринковић, Тодор Дукин, Мија Ковачевић и многи други револуционари изгубили су животе на улицама Београда.

У затворима су полиција и окупатор мучили, пребијали и убијали комунисте да би открили организацију. Држање Милоша Матијевића, Вукице Митровић, Буре Стругара, Буке Динић, Јанка Лисјака, Олге Јовановић, Јоже Шћурле, Миле Димић, Јелене Бетковић, Радмиле Рајковић, Маријане Грегоран, Заге Маливук, Олге Алкалај, Наде Пурић и многих других комуниста, ушло је у историју Београда, у историју наше Партије, наше револуције, у историју наших народа као светао пример јунаштва и пожртвовања.

Једно од средстава за борбу против народноослободилачког покрета било је и организовање логора. Према подацима Комисије за утврђивање ратних злочина кроз логор на Бањици прошло је око 100 хиљада лица, а од тога је стрељано 80 хиљада. Кроз логор на Сајмишту прошло је око 90 хиљада лица, а од тога је стрељано 40 хиљада, а такође је велики број прошао и кроз друге затворе и логоре. Из једног списка преостале архиве логора на Бањици види се, на пример, да међу 3.849 стрељаних има двадесет двоје деце до 7 година, двадесет шесторо од 7 до 14 година, а седамдесет шесторо од 14 до 17 година.

Малобројни документи, нека сачувана писма и живи сведоци говоре о бескомпромисном држању и херојству које су показивали борци наше Револуције полазећи у смрт. Узбудљива су писма која мајке шаљу деци, синови родитељима, мужеви сунругама.

„Драга мама, пише Србијанка Букумировић, прекјуче је почело стрељање. У четвртак предвече изведено је десет другова из прве категорије. Јуче у исто време исто толико. Не знам ко ће данас, они или ми. . . Знам да ће ти бити тешко да примиш све то, али ипак покушај да будеш храбра и да издржиш. Имај увек на уму да ми нисмо једини и да је пре нас тако отишло много њих“.

Љубомир Миладиновић, секретар СКОЈ-а из Чачка, пред само стрељање пише својим родитељима;

„Драги моји, ево вам пишем последње писмо. Данас треба да будем стрељан. Немојте да много очајавате, јер се умрети мора, а ја гинем поштено за добро свог народа“.

Зора Обрадовић-Илић пише својој ћерки:

„Драга мала, немој да тугујеш за мном, рођена моја девојчице ако сутра останеш без мене. Кад порастеш схватићеш да другог пута за поштеог човека није могло да буде него борба за ослобођење наше земље од непријатеља свих врста, борба за социјалистичку заједницу... Љуби те свим својим срцем твоја мама“.

Учитељица Анка Пешић опрашта се од своје ћерке:

„Јединице моја драга, сине мој, одлазим и остављам ти у аманет да увек будеш моја добра и паметна девојчица и да једног дана постанеш поштен човек и користан члан друштва...“

Ми одлазимо, ма да се тешка срца растајемо од својих милих, сретни смо јер видимо остварење својих идеала. Твоја мајка“.

Све ово данас делује још потресније, а истовремено свелочи о огромној моралној снази оних који су се борили за ослобођење своје земље и за њену бољу будућност.

Заједно са комунистима и борцима народноослободилачког покрета родољубиви грађани Београда и симпатизери на најразноврсније начине помагали су Партији и Револуцији. Они су давали прилоге, они су уступали станове за илегалан рад, пратили развитак народноослободилачке борбе и обавештавали друге, сакривали илегалце и учествовали у акцијама.⁶ Комунисти Београда су упорно настојали да се што шире повежу са грађанима, да сваког родољуба отргну од утицаја реакције и окупатора, објашњавајући им циљеве народноослободилачке борбе, настојећи да их што више укључе у борбу и остваре Народни фронт. Окупатор је чинио све да онемогући тако широку подршку. Он је такође покушавао да разбије и деморалише београдску интелигенцију и напредне кругове. Почетком августа 1941. године квислиншка окупаторска влада је покушала да против устанка мобилише велики број београдских интелектуалаца, уметника и културних радника. Међутим, њена очекивања нису остварена. Када је сенат Београдског универзитета одбацио нов закон о универзитету који је окупатор припремио, и када су многи културни и јавни радници одбили да потпишу антикомунистички апел, похапшено је почетком новембра преко 400 београдских интелектуалаца. Неки од њих су и стрељани као, на пример, професори: др Борђевић и др Михаило Илић. Све то није застрашило ове родољубе и они нису престајали да са симпатијама гледају на народноослободилачку борбу и да јој пружају подршку.

Такво држање грађана омогућило је да за све време окупације народноослободилачка борба у Београду није престајала. Чак и у време када је београдска партијска организација претрпела најтеже губитке — ни тада у Београду није било мира за окупаторе и његове слуге. Поједини комунисти, сипатизери, родољуби и антифашисти самостално су изводили акције, прикупљали прилоге и слали нове борце у партизанске одреде.

Окупатор је заводно опсадно стање, вршио масовне претресе, блокаде појединих крајева града, заводно полицијски час, подизао осматрачнице на периферији Београда, на појединим зградама инсталирао митраљеска гнезда, а значајне објекте ограђивао бодљикавом жицом. Забрањивао је усељавање у Београд, а ограничавао привремене боравке. Следова-

ња хране била су све мања, цене намирница су бесконачно расле, вршена је мобилизација за рад у Немачкој и за руднике, а исто тако и за Недићеве одреде и томе слично. Међутим, све је било узалуд.

Победе антихитлеровске коалиције, тријумфално надирање Црвене армије према Западу, и успеси Народноослободилачке војске Југославије, дизали су морал у Београду, упркос све јачем терору. Партијска организација се срећивала и припремала да оружаном борбом дочека јединице Народноослободилачке војске и Црвене армије, које су незадрживо ишле према Београду. Партијска организација и грађани Београда су настојали да сачувају важне објекте, чије је уништење окупатор припремао при напуштању града.

Када су 20. октобра јединице Народноослободилачке војске и Црвене армије прешле преко савског моста гонећи окупатора и његове слуге кроз Срем, 20 хиљада радника, студената и бака ступило је у јединице Народноослободилачке војске. Београдски радници, интелигенција, студенти и баци, омладина и жене, родољуби и симпатизери, испунили су беспримерну храброст. Они нису чекали да им се слобода донесе, они су се за слободу борили и дали су велики допринос победи народне револуције. Београђани су, као и сви други патриоти, жртвовали и животе за своје идеале, претварајући речи у дела.

Нама се често пребацује да потцењујемо улогу Црвене армије у ослобођењу Југославије и Београда, а то је баш због тога што објективно износимо улогу Црвене армије, али и наше народноослободилачке борбе. Никада ми, међутим, нисмо потцењивали улогу Црвене армије у коначном ослобођењу Југославије, а посебно у ослобођењу Београда. О томе смо говорили у свим приликама које су то захтевале. У свим документима ми смо наредбу друга Тита поводом ослобођења Београда, где се истиче улога Црвене армије, штампали и прештамповали.

Ослобођење Београда по свом значају представља веома важан историјски моменат за даљу борбу против окупатора и за изградњу нове, народне власти. Говорећи о томе друг Тито је рекао:

„... Наш долазак у Београд био је славан и по жестини борбе и јунаштву, и по херојском отпору београдских радника комуниста и омладинаца за читав период окупације... Као војна посљедица ослобођења Београда било је јачање наше Народноослободилачке војске. Када смо дошли у Београд, било је могуће да извршимо легалну мобилизацију свих наших грађана на читавој нашој територији на којој је тада била успостављена народна власт, у првом реду на територији Србије. Политичка посљедица била је у томе да су влада и врховни орган наше народне власти — АВНОЈ — имали сједиште у Београду, одакле су почели нормално да дјелују. Иако су ти државни органи и прије дејствовали, ипак је то сада било друкчије, јер су и влада и АВНОЈ добили изразит карактер једне централне власти за читаву земљу“.

После ослобођења Београда требало је што пре залечити ране настале варварским дивљањем и пустошењем од стране окупатора. На хиљаде зграда било је до темеља порушено. Много хиљада људи остало је без крова над главом. Потпуно је уништен читав низ комуналних грађевина, разрушено више школа, културних и здравствених установа. Изгореле су зграде Народне библиотеке и зграда Универзитета на Студентском тргу. Градски саобраћај и разни други комунални објекти били су скоро потпуно уништени.

Седамнаест је пуних година како Београђани уређују и изграђују свој град: 31.600 станова, 11 нових факултета, око 1.000 учионица са

кабинетима и радионицама за основне и стручне школе, 4000 нових постеља у здравственим установама, 2,5 милиона квадратних метара површине савремено изграђених саобраћајница, нова савремено опремљена предузећа преко 280.000 запослених радника и службеника само у друштвеном сектору итд. То су, између осталог, резултати овог седамнаестогодишњег напора.

Али, Београд има и својих проблема, проблема града у успону, у брзом развоју. Треба још станова, школа, здравствених објеката, продавница и паркова, дечјих игралишта и фабрика, превозних средстава, асфалтираних улица и биоскопских сала. Тај програм ће се брзо и успешно остварити јер су за то створени сви предуслови.

Међутим, није све у материјалној снази. Нешто јаче од свега овога су нови односи који се развијају међу људима. Радни људи Београда кроз своје органе друштвеног управљања воде политику свога града онако како њима одговара, кроз органе радничког и друштвеног управљања десетине хиљада грађана Београда решавају о повећању продуктивности рада у фабрикама, кроз кућне савете унапређују домове за становање, а управни одбори школа и здравствених установа брину о унапређењу и развоју просвете и здравства. Стандард радних људи зависи пре свега од њих самих, од њиховог залагања на раду, од успеха који постижу на радном месту. Према томе, стална је брига наших грађана да се створи таква материјална база, такви материјални услови и односи који ће омогућити да се човек, грађанин ове земље и њеног главног града, осећа срећним и равноправним чланом наше социјалистичке заједнице, да се омогући стално побољшање материјалних и других услова живота и рада и да се омогући далеко пуније и непосредније одлучивање кроз друштвено и радничко самоуправљање.

Настављајући своју борбу, сада у другим условима и могућности-ма, грађани Београда се, организовани у Социјалистичком савезу радног народа и под руководством Савеза комуниста Југославије, инспиришу за даља стремљења, напоре и успехе садашњим резултатима и великом револуционарном прошлосту. Пут који је Београд прешао био је тежак, крвав и пул самоодрицања, али је то био пут на коме се прекалила вера у победу и створила снага да се изгради оно што имамо данас и што желимо сутра. То је пут љубави и поверења у Савез комуниста и друга Тита, то је борба југословенског главног града, гласника народа Југославије, за социјализам, за бољи живот и светлију будућност.

Јер, Београд је данас заиста град свих народа Југославије. Из њега зраче идеје братства и јединства, идеје прогреса, идеје међународне сарадње и солидарности. Срце народа Југославије пулсирало је кроз Београд: и Трст и првомајске прославе и топли и незаборавни дочеци друга Тита са пута мира, срдачни пријемни гостију пријатељских земаља и допринос успеху ванблоковске конференције.

Када се каже Београд то је нова Југославија, то је победоносна револуција, то је борба за равноправност и независност, то је политика мира и коезистенције, то је солидарност са свим прогресивним и напредним покретима, то је дубока принципијелност, то је Комунистичка партија Југославије, то је друг Тито, то смо сви ми.

Реферат Моме Марковића, члана Савезног извршног већа, одржан 20. октобра 1961. на свечаној академији у Дому синдиката у Београду.

BELGRADE AU COURS DE LA GUERRE DE LIBERATION NATIONALE

M. MARKOVIĆ

A la cérémonie organisée le 20 octobre à Belgrade dans le cadre de la célébration générale du 20ème anniversaire de l'insurrection des peuples de Yougoslavie, Moma Marković, membre du Comité Exécutif Fédéral a prononcé un discours.

Dans son discours que nous publions dans ce livre, Moma Marković a souligné le rôle important, joué par la ville de Belgrade, dans la révolution socialiste. Au début de son discours, il a tracé le passé révolutionnaire de Belgrade dès les premières origines du mouvement ouvrier moderne en Serbie, présentant Belgrade en tant que centre de ce mouvement.

Dans la période d'entre deux guerres la classe ouvrière de Yougoslavie a organisé plusieurs grèves et actions pour l'augmentation des salaires, qui se transformaient en luttes politiques contre les gouvernements au pouvoir. L'auteur cite la grève des ouvriers de bâtiment déclenchée en 1926 et celle des ouvriers de l'industrie aéronautique organisée en 1940, qui ont porté des coups durs à la bourgeoisie au pouvoir. Il a souligné tout particulièrement le rôle important que la jeunesse estudiantine et des lycées a joué dans la lutte révolutionnaire du Parti Communiste.

A la suite des grandes démonstrations des 26 et 27 mars 1941 à Belgrade et de l'attitude ferme des peuples yougoslaves contre la signature du Pacte tripartite, Hitler furieux donna l'ordre, le 6 avril 1941, à son aviation «de détruire Belgrade, capitale de la Yougoslavie.

L'arrivée de Josip Broz Tito et du Comité Central de Zagreb à Belgrade, a fait de la capitale le centre des préparatifs de l'insurrection armée. Dans son discours M. Marković cite les paroles du camarade Tito: «Bien que terriblement détruite, Belgrade opposa dès le début une des plus fermes résistances à l'occupant...».

Le Parti communiste de Belgrade entreprit l'organisation de la résistance armée contre l'occupant. Les actions des groupes de choc commencèrent aussitôt: des camions ennemis et des garages brûlaient, l'on sabotait des usines, l'on brûlait des journaux ennemis, l'on coupait les fils électriques et les câbles téléphoniques. L'ennemi se sentait assiégé. Il usait de représailles: arrestations en masse, tortures, assassinats, exécutions dans les rues de la ville. Des camps de concentration furent organisés. Plus de 100.000 personnes ont passé par le camp de Banjica dont 80.000 furent fusillées. Environ 90.000 personnes ont passé par le camp de Sajmište dont 40.000 furent exécutées.

L'auteur cite des lettres émouvantes que des condamnés à mort adressaient aux personnes les plus chères. Ljubomir Miladinović, jeune garçon de Čačak, écrivait à ses parents à la veille de son exécution: «Mes chers parents, je vous écris ma dernière lettre. Je serai fusillé aujourd'hui. Ne soyez pas trop désespérés, car il faut bien que je meure, et je meurs honnêtement pour le bien de mon peuple».

Les citoyens de Belgrade prêtaient une aide considérable aux militants malgré la terreur de l'occupant qui devenait de plus en plus atroce. Lorsque le 20 octobre 1944, les unités de l'Armée de Libération Nationale et de l'Armée Rouge libèrent Belgrade, 20.000 ouvriers, étudiants et élèves ont rejoint l'Armée de Libération Nationale et ont continué la lutte pour la libération définitive du pays.

En conclusion, l'auteur souligne les grands efforts que les citoyens de Belgrade ont employés pour reconstruire la ville démolie. Il y cite également les résultats de la reconstruction de Belgrade au cours des derniers 17 ans qui se sont écoulés depuis la guerre.



Моша Пијале: Аутопортрет, цртеж

Moša Pijade: *Autoportrait*, dessin